

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a chapter published in *Jubileumsskrift till Juridiska institutionen 40 år*.

Citation for the original published chapter:

Israelsson, U., Andersson, A., Mannelqvist, R. (2017)

Juridiska institutionen 40 år: från serviceenhet till juridisk institution.

In: Örjan Edström, Johan Lindholm, Ruth Mannelqvist (ed.), *Jubileumsskrift till Juridiska institutionen 40 år* (pp. 9-25). Umeå: Umeå universitet

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-141605>

Jubileumsskrift till Juridiska institutionen 40 år

REDAKTÖRER
ÖRJAN EDSTRÖM, JOHAN LINDHOLM &
RUTH MANDELQVIST

UMEÅ
UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Umeå 2017

© Författarna 2017

This work is protected by the Swedish Copyright Legislation (Act 1960:729)

ISSN: 1404-9198

ISBN: 978-91-7601-793-7

Ev. info om Omslag/sättning/omslagsbild:

Elektronisk version tillgänglig på <http://umu.diva-portal.org/>

Tryck/Printed by: UmU Tryckservice, Umeå universitet

Umeå, Sverige 2017

Juridiska institutionen 40 år

Från serviceenhet till juridisk institution

ULF ISRAELSSON*, ANDERZ ANDERSSON† &
RUTH MANDELQVIST‡

1 Inledning

Juridiska institutionen vid Umeå universitet firar 40 år under år 2017. Hur lång tid är egentligen 40 år för en juridisk institution? Svaret är väl att det beror på. År 2015 fyllde Umeå universitet 50 år, och i relation till det är väl 40 år en ganska lång tid. Men i jämförelse med andra svenska universitet som exempelvis universitetet i Uppsala och Lund, som också har juridiska institutioner och bedriver juristutbildning, är 40 år en mycket kort tid.

Man skulle också kunna fråga sig hur mycket som hinner hända på 40 år? Om man jämför med förändringar i avtalslagen, som haft ungefär samma innehåll sedan år 1915, har mycket hänt på juridiska institutionen. Men å andra sidan, jämfört med lagstiftning inom skatte- eller socialförsäkringsområdet är juridiska institutionens förändringar inte alltför stora.

Vi kan emellertid konstatera att oavsett om 40 år är en kort eller lång tidsperiod för en juridisk institution så har mycket hänt sedan dess bildande, både inom utbildning och forskning. I detta kapitel vill vi därför blicka bakåt i vår historia, synliggöra institutionens nutid och avslutningsvis se framåt, mot framtida mål och utmaningar. Det är troligen mycket som saknas i beskrivningen av de gångna 40 åren, men det är så här som i vart fall vi kommer ihåg delar av vad som hänt.

* Ulf Israelsson är universitetslektor och biträdande prefekt. Ulf har under många år arbetat som studierektor, med ansvar för utbildning och pedagogiska frågor.

† Anderz Andersson är universitetsadjunkt, och har under många år varit aktiv i utvecklingsarbete avseende såväl institutionen som utbildning.

‡ Ruth Mandelqvist är professor och har varit ansvarig för forskning och forskarutbildning. Fram till den 12 oktober 1999 var benämningen rättsvetenskapliga institutionen.

2 Institutionen bildas

Bildandet av juridiska institutionen sammanföll med 1977 års högskolereform.¹ Från att juridikundervisningen tidigare varit en del av Socialhögskolan i Umeå och företagsekonomiska institutionen blev verksamheten nu en självständig del av Umeå universitet och dess samhällsvetenskapliga fakultet. Verksamheten skulle fortfarande i huvudsak bestå i att ge juridiska kurser vid olika utbildningar vid Umeå universitet som exempelvis ekonomlinjen, sociala linjen, förvaltningslinjen med flera.

Vid institutionens bildande var antalet anställda tolv personer. Den övervägande majoriteten av dessa var lärare som tidigare undervisat i juridik vid Socialhögskolan och i handelsrätt och beskattningsrätt vid företagsekonomiska institutionen. Därefter har antalet anställda varierat vid institutionen, med som mest ca 70 anställda till idag 51 personer. Variationerna har bland annat berott på omfattningen av institutionens utbildningsuppdrag, konkurrens från övriga arbetsmarknaden och att tillgången till forskarutbildade lärare är begränsad nationellt sett.

Eftersom tillgången på forskarutbildade lärare nationellt är och alltsedan institutionens bildande varit begränsad så har institutionen genom åren aktivt rekryterat lärare med gedigen erfarenhet av praktisk juridik från domstolar, åklagarmyndigheter och annan extern verksamhet. För att uppnå en bra balans mellan forskarutbildade lärare och icke forskarutbildade lärare har parallellt med rekryteringen av lärare från olika externa verksamheter betydande ekonomiska resurser satsats på att forskarutbilda redan anställda lärare. Tillsammans med de rekryteringar av forskarutbildade lärare som har kunnat göras så har dessa satsningar påverkat balansen positivt. Av institutionens lärare är numera drygt hälften forskarutbildade. Den mix av lärare med gedigen erfarenhet av praktiskt juridiskt arbete och vetenskaplig förankring som finns på institutionen utgör en unik styrka när det gäller framförallt professionsutbildningar.

Det goda arbetsmarknadsläget för jurister under de senaste 30 åren har dock inneburit svårigheter att rekrytera lärare och sedan behålla dem. Vi har och har haft lärare som är mycket attraktiva för andra arbetsgivare. Det gäller särskilt de med gedigen erfarenhet av praktisk juridik. Många har genom åren lämnat institutionen för bland annat domarkarriär, advokatverksamhet eller egna juridiska byråer medan andra har gått till andra enheter eller institutioner såväl inom universitetet som till andra lärosäten.

3 Egen utbildning förändrar riktningen

Redan hösten 1980 genomgick institutionen en stor riktningförändring. Från att i huvudsak ha varit en serviceorganisation till andra verksamheter kunde nu institutionen erbjuda en tvåårig grundläggande rättsutbildning (GRU). Utbildningen hade en ekonomisk skatterättslig inriktning och marknadsfördes som en yrkesutbildning för anställda inom företagets och den offentliga förvaltningens ekonomisektioner.² Efter genomgången utbildningen kunde studenten välja att fortsätta sina studier vid någon av de juridiska fakulteterna i Stockholm, Uppsala, eller Lund för att erhålla en juris kandidatexamen.

En direkt fortsättning på denna utveckling var att höstterminen 1982 inrättades den tvååriga företags- och förvaltningsjuridiska linjen (FFJ). Utbildningen hade som mål att ge kunskaper som krävdes för juridiskt inriktade, planerande, administrerande och utredande uppgifter inom näringsliv, offentlig förvaltning och organisationsväsende. Kurserna bestod därför bland annat av förvaltningsrätt, arbetsrätt och skatterätt.³

Den som efter slutförda fyra år ville avlägga en juris kandidatexamen kunde läsa ett femte år vid något av universiteten i Uppsala, Stockholm eller Lund. En stor del av våra studenter gjorde också det.

Införandet av GRU och FFJ var startskottet för en mycket expansiv period som pågick under många år. Antalet studenter och lärare vid institutionen ökade kraftigt. Det innebar också att ett ökat fokus på forskning och forskarutbildning vid institutionen, och i förlängningen en förutsättning för att Umeå universitetet så småningom fick examensrätt för juris kandidatexamen.

Utbildning bedrevs dock även fortsättningsvis inom andra utbildningsområden och verksamheter samt i form av fristående kurser, vilket sker än i dag.

² GRU bestod av följande kurser: Juridisk introduktionskurs, 10 p, Rättsteknik, 2 p, Statsrätt 4 p, Förvaltningsrätt, 4 p, Civilrätt A, 10 p, Ekonomi, 8 p, Rättssociologi, 2 p, Rätt och samhälle, 4 p, Civilrätt B, 10 p, Rättshistoria, 6 p, Företagsekonomi, 10 p och Skatterätt, 10 p.

³ FFJ bestod av följande kurser: Förvaltningsrätt, 10 p, Fastighets- och miljö rätt, 10 p, Associationsrätt, 10 p, Arbetsrätt I, 10 p, Kredit- och exekutionsrätt, 10 p, Skatterätt II, 10 p. Den sista terminen kunde man välja mellan att läsa Arbetsrätt II alt. Internationell handels- och marknadsrätt, 10 p samt Examensarbetet, 10 p eller Examensarbete, 20 p. Fram till 2007-06-30 så angavs antalet poäng för ett läsårs heltidsstudier till 40. För tiden därefter anges motsvarande tid som 60 högskolepoäng.

3.1 Ett komplett juristprogram etableras

Redan från mitten 1980-talet framfördes, från bland annat Domstolsverket, Riksåklagarämbetet och Rikspolisstyrelsen, ett krav på att Umeå universitet skulle ges möjlighet ge en fullständig juris kandidatexamen. Motivet var att en juris kandidatutbildning i Umeå skulle vara ett sätt att råda bot på problemet att rekrytera jurister till norra delen av landet.

Från och med höstterminen 1991 fick Umeå universitet rätt att erbjuda studenter en juris kandidatexamen. En lokal utbildningsplan utarbetades för det som då kom att benämnas juristlinjen. I och med den så kallade Bolognaprocessen år 2007 och den högskolereform som då genomfördes utmönstrades juris kandidatexamen ur högskoleförordningen och ersattes av juristexamen, som nu är en yrkesexamen på avancerad nivå.

Den första utbildningsplanen år 1991 byggde på innehållet i GRU och FFJ, och därtill fyra fristående kurser, även benämnd det femte året. Under detta sista år kunde studenterna läsa straff- och processrätt, allmän rättslära, rättsinformatik och internationell rätt. Kurser genomfördes i samarbete med de juridiska institutionerna i Uppsala, Stockholm och Lund. Med start höstterminen 1993 påbörjades en omfattande förändring av det ämnesmässiga innehållet i juristprogrammet. Parallellt genomfördes en pedagogisk omläggning av utbildningen. Förutom att förstärka moment som metodträning, problemlösning och argumentationsteknik koncentrerades arbetet också på att skapa förutsättningar för den enskilde studentens egna aktiviteter. Tanken var att lärandeprocessen skulle utgå från ett problembaserat lärande (PBL). En viktig inspirationskälla för de förändringar som gjordes var den omläggning av juristutbildningen som då nyligen hade genomförts vid Uppsala universitet. Även om utformningen av och innehållet i juristprogrammet genomgått förändringar genom åren, senast med start läsåret 2014/15, består den pedagogiska modell som började införas höstterminen 1993.

Antagning till juristutbildningen görs inför höstterminen varje år och antalet utbildningsplatser har ökat från ursprungligen 40 till idag 100. Programmet är mycket populärt. Av de campusförlagda programmen vid Umeå universitet är det bara läkarprogrammet som under en lång följd av år haft fler förstahandsansökningar respektive totalt antal ansökningar.

Vid tre tillfällen har juristprogrammet och dess examen utvärderats av dåvarande Högskoleverket.⁴ Vid samtliga tillfällen har resultatet för vår del varit

⁴ Högskoleverket, *Rätt Juristutbildning? Utvärderingar av juristutbildningar*, Högskoleverkets rapport 2000:1 R, Högskoleverket, *Utvärdering av juris kandidatutbildningar samt grund- och forskarutbildningar i*

bra. Bedömningen var vid det senaste tillfället att juristexamen höll hög kvalitet. Även de årliga enkäter som gjorts sedan 2002 med de som tagit examen från juristprogrammet visar på ett mycket väl fungerande program.⁵

Har vi då lyckats förse Norrland med jurister?⁶ Vi har vid fyra tillfällen genomfört enkätundersökningar med dem som fram till en viss tidpunkt tagit juris kandidatexamen eller juristexamen vid Umeå universitet. Den senaste enkäten, från våren 2015, omfattade 1 056 individer som fram till och med den 31 december 2014 avlagt någon av de två examina. Antalet svar uppgick till 732 stycken och cirka hälften av dem som svarat uppgav att de har sin arbetsplats i Norrland. Därmed vågar man nog påstå att vår utbildning på ett betydelsefullt sätt bidrar till att tillgodose Norrland med välutbildade jurister.

En viktig förklaring till att våra studenter stannar i Norrland kan nog vara att vårt huvudsakliga rekryteringsområde är just norra delen av landet. I enkäten har vi också frågat var man anser sig ha vuxit upp. På den frågan svarade drygt 90 procent av de som arbetar i Norrland att de också vuxit upp i Norrland. En viktig fråga i anslutning till detta är naturligtvis om de som arbetar i Norrland också jobbar med juridik? Svaren på den frågan visar att cirka 80 procent huvudsakligen arbetar med juridik, vilket i stort sett är detsamma som för samtliga som besvarat enkäten. Enkätsvaren visar emellertid också att vi även hjälper till med att förse övriga delar av landet med kvalificerade jurister, till en arbetsmarknad som under en lång följd av år varit god.⁷

Av vårt totala utbildningsuppdrag på grund- och avancerad nivå, som vi har på uppdrag av samhällsvetenskapliga fakulteten, dominerar juristprogrammets kurser. Den andelen har gradvis ökat genom åren och kommer sannolikt att fortsätta växa. Av diagrammet framgår det faktiska utfallet vad avser den procentuella fördelningen av antalet helårsstudieplatser (hst) för år 2016 mellan juristprogrammet, övriga program samt fristående kurser.⁸ Juristprogrammets andel uppgick då till nästan 60 procent, medan motsvarande andel uppgick till 41 procent tio år tidigare.

juridik, rättsvetenskap, handelsrätt och affärsrätt vid svenska universitet och högskolor, Högskoleverkets rapport 2007:18 R samt Kvalitetsutvärdering av rättsvetenskap och närliggande huvudområden samt juristexamen, Högskoleverket, beslut 2012-09-04 Reg.nr 643-01402-11.

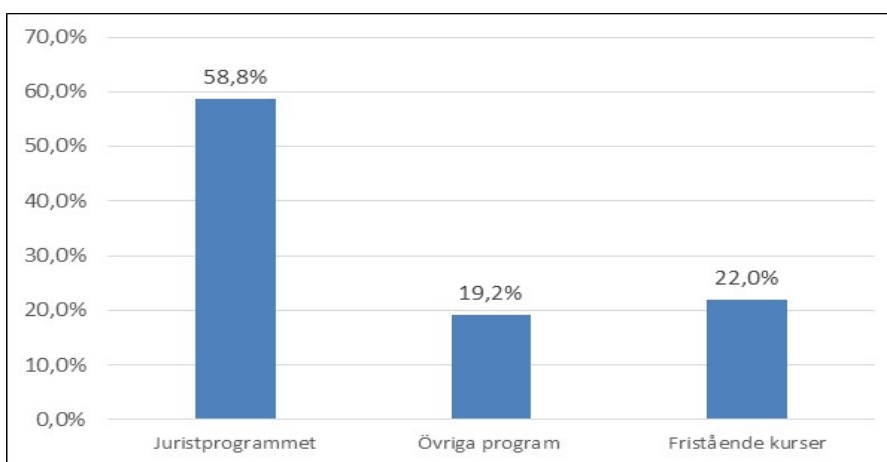
⁵ Varje år sedan 2002 har det gjorts enkäter med de som året innan tog examen från juristprogrammet.

⁶ Norrland omfattar Norrbottens, Västerbottens, Västernorrlands, Jämtlands och Gävleborgs län.

⁷ Efter examen – jobb, löner och karriärtips, tillgänglig på <https://www.jusek.se/globalassets/efter-examen-2015.pdf>.

⁸ En hst motsvaras av en eller flera studenter som har varit registrerad på kurser om 60 högskolepoäng (hp). En registrerad student på en kurs om 15 hp genererar alltså 0,25 hst.

3.2 Ökat fokus på djup och bredd i utbildning

Inom juristprogrammet finns det möjligheter för studenterna att genom valbara kurser inom många av juridikens områden själva välja inriktning eller fördjupning under utbildningens sista två år. Med syfte att ytterligare öka specialisering och fördjupning för blivande jurister samt bredda juridisk kompetens inom andra ämnes- eller yrkesområden erbjuder juridiska institutionen också två magisterprogram, det ena med inriktning mot arbetsrätt och det andra med inriktning mot mark och miljö rätt. Magisterprogrammen omfattar 60 högskolepoäng, det vill säga ett års studier, och med examen på avancerad nivå.

Magisterprogrammet med inriktning mot arbetsrätt startades år 2009. Motiven var att institutionen sedan lång tid tillbaka har mycket hög lärarkompetens inom området, med tydlig förankring i ett av institutionens starka forskningsområden, och att det fanns ökade behov av personer med arbetsrättslig kompetens på arbetsmarknaden. Någon motsvarande utbildning fanns heller inte vid den tiden vid något annat universitet eller någon högskola i Sverige.

Programmet har en bred rekryteringsbas inom det samhällsvetenskapliga området. De årliga utvärderingarna visar på ett väl fungerande program och i en bedömning av dåvarande Högskoleverket ansågs programmet hålla hög kvalitet.⁹

Vårt andra magisterprogram, som har en inriktning mot mark- och miljö rätt, startade år 2014, efter det att företrädare för branschen vänt sig till universitetet med önskemål om en påbyggnadsutbildning inom mark- och miljö rättsområdet.

⁹ Kvalitetsutvärdering av rättsvetenskap och närliggande huvudområden samt juristexamen, Högskoleverket, beslut 2012-09-04 Reg.nr 643-01402-11.

Det finns fortfarande en stor efterfrågan på kompetens inom detta område och innehållet i programmet har tagits fram i nära dialog med företrädare från arbetsmarknaden. Programmet har en bred rekryteringsbas även utanför det samhällsvetenskapliga området och utgör en möjlig påbyggnad för flertalet utbildningar inom bland annat naturvetenskapliga eller tekniska områden. De utvärderingar av programmet som gjorts visar att även detta program fungerar väl och är uppskattat av såväl studenter som arbetsgivare.

Vi planerar nu för ytterligare ett magisterprogram med inriktning mot konstitutionell rätt och mänskliga rättigheter. Även i detta fall finns det en mycket god förankring i ett av institutionens forskningsområden. Programmet kommer att ges på engelska och är därmed även en del i institutionens internationaliseringsarbete med förhoppning om att kunna attrahera fler utländska studenter att studera vid Umeå universitet. Avsikten är att programmet ska starta redan 2018.

3.3 Juridik för andra professioner

Institutionens utbildning på grund- och avancerad nivå är idag omfattande. Av de sammanlagt 16 institutioner och enheter vid samhällsvetenskapliga fakulteten som bedriver utbildning på uppdrag av fakulteten är det endast Handelshögskolan som år 2017 har fler hst än juridiska institutionen. Vår del av fakultetens totala antal hst utgör 7,6 procent.

Den servicefunktion som var den bärande tanken vid institutionens bildande är i allra högsta grad levande och i ständig utveckling. Exempelvis har vi egna kurser på tolv andra utbildningsprogram som bedrivs inom ramen för den samhällsvetenskapliga fakultetens verksamhet, till exempel för blivande civilekonomer och personalvetare. Utbildningsuppdragen omfattar emellertid inte endast den egna fakulteten, utan vi undervisar också på kurser och program vid universitetets tre övriga fakulteter, exempelvis kandidatprogrammet i miljö och hälsoskydd, programmet för kulturentreprenörskap samt läkarprogrammet. Vi medverkar också sedan flera år tillbaka i undervisningen vid Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå samt i ett antal utbildningsprogram som genomförs av lärarhögskolan.

Institutionen har under åren dessutom bedrivit och medverkat i rad uppdragsutbildningar av skilda karaktär. En av dessa är grundläggande polisutbildning, vilken leds av Enheten för polisutbildning vid Umeå universitet, och som ges på uppdrag av Polismyndigheten. Sedan hösten 2000 är flera av institutionens lärare involverade i den tvååriga teoretiska delen av utbildningen, där våra delar motsvarar en fjärdedel av utbildningen, och omfattar bland annat

straff- och processrätt samt förvaltningsrätt. Institutionen medverkar också i den omfattade vidareutbildningsverksamhet av poliser och civilanställda vid Polismyndigheten som sker vid universitetet. Exempelvis ger vi kurser för civilanställda brottsutredare. Kurser inom ramen för den grundläggande polisutbildningen kan även ge högskolepoäng. Studenterna kan tillgodoräknas motsvarande 30 högskolepoäng i juridik.¹⁰

Ett annat omfattande uppdrag är rektorsprogrammet, som är en uppdragsutbildning vilken leds av Centrum för skolledarutveckling, statsvetenskapliga institutionen vid Umeå universitet. Lärare vid juridiska institutionen har medverkat i programmet sedan år 2009. Rektorsprogrammet är en befattningsutbildning på avancerad nivå. Studierna omfattar 30 högskolepoäng och behandlar tre områden: skoljuridik och myndighetsutövning, mål- och resultatstyrning samt skolledarskap.¹¹ De rättsliga inslagen behandlar bland annat skoljuridik och förvaltningsrätt. Juridiska institutionens medverkan motsvarar en tredjedel av programmet.

3.4 Pedagogiskt utvecklingsarbete

En viktig del av arbetet som universitetslärare handlar om pedagogiska frågor kopplade till bland annat uppläggning av kurser, handledning och examination. Vid juridiska institutionen pågår sedan många år tillbaka ett aktivt pedagogiskt utvecklingsarbete. Startskottet för detta arbete var omläggningen av juristutbildningen år 1993 och införandet av PBL. Med inspiration från juristprogrammet har modellen införts gradvis, och med vissa variationer, på alla kurser som institutionen ger.

Den modell av problembaserat lärande som i huvudsak används innebär att undervisningen i så stor utsträckning som möjlig knyter an till fall och situationer som en yrkesverksam jurist eller företrädare för någon annan profession kan komma i kontakt med. Samtidigt betonas kunskaper och träning i rättslig teori och metod. Fallen anpassas både utifrån den profession som de olika kurserna riktar sig till och till allmänna juridiska aspekter om det är fristående kurser. All utbildningen syftar också till att ge studenterna en vidgad förståelse för rättssystemet utifrån bland annat mångfalds- och genusperspektiv, och för rättens internationalisering och den europeiska rättens påverkan på det svenska rättssystemet.

¹⁰ Kursen heter Juridik för polisiärt arbete, omfattar 30 hp och är på grundnivå.

¹¹ Utbildningen ges på uppdrag av Skolverket.

Den pedagogiska modellen möjliggör också att föreställningar om rättens neutralitet och objektivitet kan problematiseras. Det problembaserade lärandet och studiet av rätten utgår från olika perspektiv och studenten tränas i förmågan att systematiskt, kritiskt och självständigt identifiera, formulera och analysera rättsliga problem. Modellen kan sammanfattas i att studenten tränas i ett undersökande förhållningssätt och att den har ett eget ansvar för lärandet. Grundtanken är att den enskilde studentens egna aktiviteter och arbete i mindre grupper om fyra till sex studenter utgör basen för lärandeprocessen.

En variant av, eller komplement till, det problembaserade lärandet som används på olika kurser är case-metoden. Modellerna uppvisar stora likheter i kunskapssyn och arbetssätt. De case eller fall som används är baserade på verkliga händelser och innehåller ofta flera mer eller mindre dolda juridiska problem och alternativa lösningar.

Som ett led i att förbättra utbildningen och utveckla det problembaserade lärandet fick vi av universitetet år 1998 möjlighet att inreda en undervisningslokal som rättegångssal. För att miljön skulle bli så autentisk som möjligt inreddes den med möbler från stora förhandlingssalen i nedlagda Umebygdens tingsrätt¹². Efter ombyggnad och anpassning av lokalen, reovering av möblerna och installation av teknik för upptagning av ljud och bild kunde rättegångssalen tas i bruk under år 1999.¹³ Under år 2011 flyttades rättegångssalen till en undervisningslokal i anslutning till institutionens övriga lokaler. I samband härmed utsmyckades rättegångssalen av Katrin Westman, då student vid Konsthögskolan Umeå universitet.

Intresset för pedagogiska frågor har länge varit stort bland lärarna på juridiska institutionen. Sedan början av 1990-talet genomförs varje läsår seminarier omkring pedagogisk utveckling och lärprocesser för institutionens lärare. Det kan i sin tur ha varit inspirationen till de olika projekt som under åren lopp har genomförts omkring olika pedagogiska frågor. Exempelvis har PBL-modellen varit föremål för diskussion, utveckling och utvärdering ett flertal gånger, så väl internt som externt.¹⁴

¹² Möblerna, som var en gåva från Umeå kommun, kom från den tidigare nedlagda Umebygdens tingsrätt som varit belägen intill norra fästet av den gamla träbron över Umeälven vid Broparken i Umeå.

¹³ Den tekniska utrustningen bekostades av Kempestiftelserna.

¹⁴ Se exempelvis Burman, Monica, Mannelqvist, Ruth & Persson, Erik, "Juristutbildningen i Umeå och problembaserad inläring. Vad tycker lärare och studenter?" i *Utbildning för förändring: universitetspedagogisk konferens i Umeå 20-23 februari 1997*, Lindberg, Ola, *Problembaserat lärande vid juridiska institutionen, Umeå universitet: en fallstudie*, 2005, Boström, Viola, Häggqvist, Erik, Landström, Lena, Mannelqvist, Ruth & Vannebeck, Ulf, *Developing Legal Education: The Lao*

Andra exempel är dels ett genomgripande arbete med att formulera lärandemål och bedömningskriterier för institutionens olika kurser och undervisningsmoment, dels temaseminarier omkring pedagogiskt skrivande.¹⁵

Det pedagogiska intresset, tillsammans med fördjupande kunskap inom olika rättsliga områden, har också resulterat i en mängd läroböcker under årens lopp. Läroböcker som riktat sig inte endast till juriststudenter, utan också studenter inom andra professionsutbildningar.¹⁶

4 Forskning och forskarutbildning blir central

Högskoleutbildning ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, och verksamheten ska bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning.¹⁷ När juridiska institutionen bildades bestämdes att någon forskning eller forskarutbildning inte skulle bedrivas vid institutionen, i huvudsak beroende på den servicefunktion som institutionen förutsattes ha. Men redan året därpå inrättades en professur i rättsvetenskap, med Göran Grosskopf som förste innehavare, och år 1979 startades forskarutbildningen i rättsvetenskap vid institutionen.

När den fullständiga juristutbildningen infördes år 1991 medförde det att kraven på både bredd och forskningsanknytning ökade. Det satsades därför resurser för en breddad och ökad forskning genom att både anta nya doktorander och forskarutbilda lärare vid institutionen. År 1984 disputerade den första doktoranden, som då erhöll då en filosofie doktorsexamen i rättsvetenskap, medan den första juris doktorn examinerades år 1994, som då den fjärde doktoranden att nå examen. Under de 40 år som institutionen hittills funnits har 37 forskarstuderanden avlagt doktorsexamen, 5 licentiatexamen, det vill säga i genomsnitt mer än en examen per år, vilket får ses som ett gott betyg för institutionens forskarutbildning.

Context and a Swedish Approach to Problem-based Learning, 2006, Landström, Lena och Lindberg, Ola (red.), *Lärande för juridikens praktik – 20 år med PBL vid juridiska institutionen*, Umeå universitet, 2013.

¹⁵ Juridiska institutionen har också under ett antal år anlitat universitetslektor Ola Lindberg från pedagogiska institutionen vid Umeå universitet som pedagogisk konsult och stöd i det pedagogiska utvecklingsarbetet.

¹⁶ Exempelvis har institutionens lärare medverkat i läroböcker i skoljuridik, riktade mot bland annat rektorsutbildningen, polisiärt arbete och försäkringsmedicin.

¹⁷ Nuvarande bestämmelser återfinns i 1 kap. 2-3 §§ högskolelag (1992:1434).

4.1 *Tematiserad forskning för miljö och samhällskoppling*

Den forskning som bedrivs vid juridiska institutionen omfattar såväl de traditionella rättsvetenskapliga ämnena som mer ämnesöverskridande och tematiserad forskning i och om rätten. År 2003 gjordes en genomgående profilering eller tematisering av den forskning som då bedrevs vid institutionen med framför allt två syften. Det första syftet var att skapa en mera livaktig och kreativ forskningsmiljö för både enskilda forskare och doktorander, samt öka samarbetet mellan forskare och forskargrupper. Det begränsade antalet forskare och doktorander medförde att det inte fanns direkta förutsättningar för att anordna högre seminarier inom juridikens olika områden. Men genom en tematisering av både forskning och forskarutbildning skapades en allmän forskningsmiljö som fokuserade på teorier, metoder samt rättslig kontext och samband. Det andra syftet var att synliggöra den ämnesöverskridande forskningen som bedrevs inom området rättsvetenskap vid Umeå universitet och samtidigt koppla den rättsvetenskapliga forskningen tydligare till både aktuella samhällsfrågor och annan samhällsvetenskap. Det resulterade i att det skapades sju olika forskningsprofiler, eller forskningsteman som vi valde att kalla dem, vilka inkluderade majoriteten av alla forskare vid institutionen, såväl seniora forskare som doktorander, samt andra forskningsintresserade lärare.

Därefter har vi vid två tillfällen genomlyst och reviderat institutionens tematiserade forskning och dess olika profiler. Sammantaget anses tematiseringen av forskningen vara positiv, samtidigt som förutsättningarna för att bibehålla och stärka forskningsmiljöerna och den verksamhet som bedrivs vilar på de enskilda forskarna inom olika teman. Det är också enskilda forskare inom olika teman som har ansvar för att involvera och inkludera andra forskare eller lärare i sina teman eller forskningsmiljöer, för att bland annat stärka, förnygra och förnya forskningsmiljöerna. I våra diskussioner kring tematisering understryks samtidigt att den inte får leda till att bredden i institutionens forskning äventyras eller att forskningens innehåll styrs.

Än i dag är forskningen vid juridiska institutionen tematiserad, vilket innebär att vi utifrån ämnen, gemensamma forskningsfrågor eller samhällsrelevans har mindre forskningsgrupper som kan samarbeta omkring exempelvis seminarier eller ansökningar om extern finansiering. Tematiseringen har också medfört att olika fördjupningskurser på grund- eller avancerad nivå skapats, såväl inom juristprogrammet som andra program. Den har också resulterat i ett ökat forsknings- och utbildningssamarbete inom exempelvis samhällsvetenskap, medicin och humaniora.

4.2 *Aktuella teman och forskningens finansiering*

Det finns idag åtta forskningsprofiler eller teman vid juridiska institutionen.

Barn- och familjerätt. Inom profilen utforskas barns rättigheter och hur de tas till vara, till exempel i skolan och i hemmet, tillsammans med frågor om bodelning, underhåll och sociala förmåner till familjer. Forskning om olika familjeformer samt sexualitet och rätten ingår, med utgångspunkt i genusrättsliga, barnrättsliga och andra kritiska eller tvärvetenskapliga perspektiv.

Brottsoffer i rättsväsendet. Forskningen fokuserar på rasism, offer för människohandel, näthat och möjligheten för brottsoffer att göra sin röst hörd i rätten. Dessutom bedrivs forskning om offer för hatbrott i ett europeiskt perspektiv samt om brottsoffers möjlighet till upprättelse i internationella konflikter.

Centrum för europarätt och internationell handelsrätt. Centret bildades redan år 1989 och är förutom ett tema också en arbetsenhet inom juridiska institutionen. Det omfattar forskningsfrågor inom europarätt och internationell handelsrätt, vilket inkluderar exempelvis arbetsrätt, statsstöd och upphandling eller konstitutionell EU-rätt och samspelet mellan EU-domstolen och nationella domstolar.

Civilrättens fundament. Forskningen rör förhållanden mellan enskilda, exempelvis olika former av avtal, skadestånd och familjerättsliga frågor och handlar om bland annat rättsligt skydd mot överskuldssättning eller fördelning av arv. Andra aktuella forskningsfrågor rör juridiska aspekter på mark- och miljöfrågor, som till exempel förhållandet mellan äganderätten till fast egendom och renskötselrätten.

Law and Emerging Technologies. Temat samlar forskning om kring mötet mellan rätt och ny teknik och innovationer, som exempelvis informationsteknik och det framväxande digitala samhället.

Rätten, välfärden och arbetsmarknaden. Inom temat behandlas forskningsfrågor med arbetsrättslig inriktning, välfärd, socialförsäkringar och arbetsmarknad. Forskningen omfattar exempelvis anställningsskydd, likabehandling och diskriminering, samt rättsliga aspekter på ett hållbart arbetsliv och jämställdhet, socialförsäkring och arbetsförmåga. Inom temat återfinns också forskning inom skoljuridik.

Samspelet mellan privaträtt och offentlig rätt. Den forskning som bedrivs inom ramen för temat omfattar stora delar rättssystemet, och handlar bland annat om privat ägande och offentliga krav på markanvändning, samverkan och kollisioner mellan privat och offentlig reglering, eller privatiseringar och konkurrensrättsliga utmaningar.

Stat, individ och säkerhet. Forskningen berör rättsliga aspekter på samhällets krisberedskap, införandet av internationella regler mot människohandel, teknisk underrättelseinhämtning samt rättsliga aspekter på polisens arbete och brottsutredares tillgång till handlingar.

Forskningen inom de olika forskningsprofilerna är i huvudsak finansierad genom externa forskningsmedel, från bland annat Vetenskapsrådet, Forte, Riksbankens Jubileumsfond, EU-kommissionen, Brottsoffermyndigheten, IFAU och Konkurrensverket. Medel har även utgått från Torsten Söderbergs Stiftelse, Stiftelsen för rättsvetenskaplig forskning (Wallenbergstiftelserna) och Kempestiftelserna. De senaste åren har den externa finansieringen uppgått till ca 7–8 miljoner kronor årligen. Forskare i de olika forskningsprofilerna söker finansiering gemensamt och enskilt. I de fall projektansökan endast involverar en forskare i ett tema, är ansökningarna ändå ofta föremål för gemensam diskussion och seminariebehandling inom ett eller flera teman.

Institutionens forskning och forskarutbildning finansieras alltså i hög utsträckning genom extern finansiering, och institutionens forskare är framgångsrika när det gäller beviljande av externa medel. Nackdelen med att i så stor utsträckning vara hänvisad till externa medel för att bedriva forskning är att det finns en risk för att det leder till en kortsiktighet och till viss del också likriktning. Grundforskning om exempelvis rättsliga principer eller allmänna läror tenderar att ha svårigheter att få externa medel, och förutsättningen för sådan forskning är därför universitetets interna men alltför knappa finansiering. Vidare leder jakten på forskningsfinansiering en osäkerhet för den enskilde forskaren som i förlängningen kan resultera i en ansträngd arbetsmiljö.

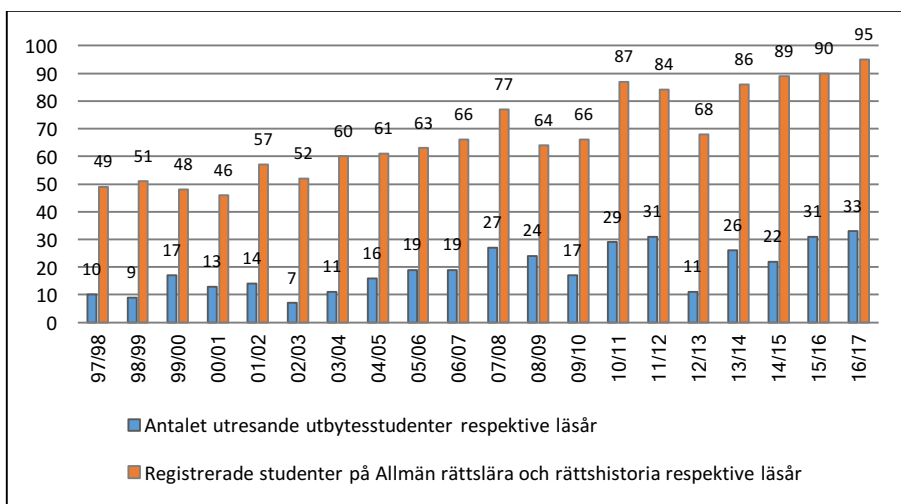
5 Samverkan och internationalisering

Juridiska institutionens verksamhet sker även i samverkan och genom samarbete med andra inom vårt universitet. Institutionens lärare och forskare har väl etablerade samarbeten med andra inom såväl samhällsvetenskaplig fakultet som andra fakulteter när det gäller både forskningsprojekt och undervisning. Exempelvis bedrivs flera forskningsprojekt tillsammans med forskare från statsvetenskap, psykologi, pedagogik och medicin.

Det finns en omfattande samverkan också utanför vårt universitet, såväl inom akademien som med myndigheter, domstolar, organisationer och andra aktörer lokalt, regionalt, nationellt och internationellt. Inom både forskning och utbildning sker olika former av utbyten med andra lärosäten inom landet och internationellt, och omfattar även studenter och forskarstuderande.

Under det fjärde läsåret har studenterna på juristprogrammet möjlighet till utbytesstudier. Det är något som studenterna också nyttjar i hög grad, vilket framgår av diagrammet nedan. Sedan läsåret 1997/98 är det i genomsnitt 28,4 procent av en årskull som studerat utomlands under en termin. Som framgår bygger siffrorna på en jämförelse mellan antalet registrerade på fjärde läsårets första kurs med det antal som senare samma läsår rest utomlands. Inför läsåret 2017/18 har så många som 54 studenter sökt och fått plats för utlandsstudier.

Antalet inresande studenter är däremot betydligt lägre. Som en del i ett arbete med att få fler inkommande utbytesstudenter pågår som nämnts ett arbete med att ta fram ett magisterprogram på engelska.

Läro- och forskarutbyten med andra universitet i bland annat England, Australien, USA och Japan har pågått under många år. Just ett sådant samarbete resulterade i att en av samhällsvetenskapliga fakultetens hedersdoktorer år 2015 var en professor i rättsvetenskap från School of Law, University of South Australia.¹⁸

Andra exempel på samverkan är de allmänna seminarier som ordnas årligen, dit vi bjuder in både föredragshållare och auditorium från domstolar och myndigheter både regionalt och nationellt. Institutionen har dessutom vid ett flertal tillfällen stått värd för konferenser som riktar sig till både akademi och omgivande samhälle.

¹⁸ Rick Sarre, Professor of Law and Criminal Justice, University of South Australia in Adelaide.

Juridiska institutionen har under åren på olika sätt även medverkat i olika utvecklings- och biståndsprojekt. Ett av de mer omfattande biståndsprojekten bedrevs i ett samarbetsprogram med Vietnams justitieministerium mellan åren 1992 och 2004.¹⁹ Dess huvudsakliga syfte var att stödja Vietnams förändring i marknadsekonomisk och rättsstatlig riktning, genom rådgivning inom en lång rad rättsområden såsom civilrätt, processrätt, konkurrensrätt, förvaltningsrätt, mänskliga rättigheter med flera. Målgruppen för rådgivningen var framförallt beslutsfattare på olika nivåer och verksamma inom rättsväsendet. Programmet finansierades av SIDA.

Under år 2000 påbörjades ytterligare ett stort SIDA-finansierat projekt. Syftet var att, tillsammans med Faculty of Law and Political Science vid National University of Laos, stödja reformeringen av juristutbildningen i Laos. Det innebar också att vi deltog i uppbyggnaden av den juridiska fakultetens bibliotek samt i förbättrandet av juriststudenternas villkor, bland annat genom tillskapandet av bättre studentbostäder. Från och med år 2001 fram till projektet avslutades år 2009 fanns en lärare stationerad i Vientiane som rådgivare och flertalet av institutionens övriga lärare medverkade i kortare perioder som pedagogiska konsulter.²⁰

6 Framtidens mål och utmaningar

Om avsikten med bildandet av institutionen var att den skulle utgöra en ren serviceinstitution till olika utbildningslinjer så har den som framgår ovan såväl behållit den funktionen men också genom åren utvecklats till något mycket mer.

Under år 2013 uppdaterades målen för juridiska institutionen. Av måldokumentet framgår bland annat att en övergripande målsättning alltjämt är att tillgodose samhällets behov av juridisk kompetens inom bland annat rättsväsende, förvaltning, näringsliv och intresseorganisationer. Vi arbetar för att skapa förståelse för juridikens roll i samhället och betydelse för olika yrkesgrupper, genom utbildning av jurister och andra yrkesgrupper med rättstillämpande funktioner och genom forskarutbildning och forskning. Men också samverkan på olika sätt, med lokala, regionala, nationella och internationella organisationer, företag och myndigheter ska bidra till att den övergripande målsättningen uppnås. Ett självklart mål med den utbildning vi

¹⁹ Bergling, Per, Boström, Viola, Häggqvist, Erik & Persson, Erik, *An Introduction to the Vietnamese Legal System*, Hanoi Ministry of Justice, 1998. Programmet bidrog även till en doktorsavhandling år 1999 (Bergling, Per, *Legal reform and private enterprise: the Vietnamese experience*, Skrifter från Rättsvetenskapliga institutionen vid Umeå universitet No 1/1999).

²⁰ Se vidare beskrivning av projektet i Boström m.fl., 2006.

förmedlar, den forskning vi bedriver och den samverkan vi har, är att dessa delar av vår verksamhet liksom de stödfunktioner som behövs till dem ska hålla hög kvalitet.

Ett centralt mål för arbetet med forskning och utbildning vid juridiska institutionen är också jämställdhet och lika villkor, ett arbete som har bedrivits med olika intensitet och på olika sätt under årens lopp. Ett exempel är det projekt om jämställdhets- och genusperspektiv i juristutbildningen som genomfördes åren 1998 och 1999. Examensbeskrivningen för juristutbildningen i högskoleförordningen justerades år 1999, vilket innebar att studenterna även skulle förvärva kännedom om sådana samhälls- och familjeförhållanden som påverkar kvinnors och mäns livsbetingelser samt få kunskaper om hur fysiskt och psykiskt våld påverkar kvinnor och män.²¹ För att förstärka jämställdhets- och genusperspektiv inom juristutbildningen avsatte regeringen särskilda medel för att utveckla dessa mål, och juridiska institutionen fick i nationell konkurrens medel för sitt projektförslag. Projektet hade två prioriterade områden, där det enda avsåg vidareutbildning av institutionens lärare, forskare och annan personal, och det andra var att vidareutveckla former för att integrera jämställdhets- och genusperspektiv i grundutbildningen. Några övergripande målsättningar var att kön skulle synliggöras i tillsynes könsneutrala sammanhang, att det normsystem som gäller kvinnor och mäns livsvillkor skulle problematiseras och slutligen, att frågan om hur genusordningen konstrueras och rekonstrueras utanför rätten skulle visas.

Projektet får i ett historiskt perspektiv beskrivas som framgångsrikt även om följande kan läsas i slutrapporten: ”Avslutningsvis tycker vi att eldsjälarna har blivit fler – men strukturen bjuder alltjämt på segt motstånd. Märkligt nog är paragraferna inte alltid till hjälp för att etablera nya perspektiv, inte ens bland jurister. Vi har mött en märklig differentierad syn på paragrafer i allmänhet och på paragrafer som förhåller sig till genus/kön och jämställdhet i synnerhet.”²²

Andra exempel utgörs av den forskning som bedrivits inom området, där såväl genusperspektiv som intersektionalitet idag är naturliga inslag i pågående forskning. Det finns därtill ett väl utvecklat samarbete med Umeå Centrum för Genusstudier, bland såväl doktorander som seniora forskare.

²¹ Bilaga 2, examensordningen. Se förordning om ändring i högskoleförordningen (1993:100). SFS 1998:1003.

²² Nordborg, Gudrun, Ågren, Karin & Burman, Monica, *Jämställdhets- och genusperspektiv i juristutbildningen. Rapport från ett projekt för att integrera genus- och jämställdhetsperspektiv i juristutbildningen i Umeå*. Skrifter från juridiska institutionen vid Umeå universitet No 6/2002.

Även om vi under lång tid arbetat för jämställdhet och lika villkor står både vi och samhället i stort än idag inför ett antal utmaningar inom jämställdhetsområdet. Regeringens övergripande mål för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att utforma samhället och sitt eget liv. Ett delmål är en jämställd utbildning och inom högskoleområdet är det i grunden både en fråga om rättvisa för individen och en avgörande fråga för samhällsutvecklingen.²³ De utmaningar som juridiska institutionen i detta avseende står inför handlar bland annat om könsfördelning bland såväl studenter på juristprogrammet som professorer. Men det handlar också om att vara uppmärksam på att kvinnor och män ges lika möjligheter och förutsättningar att göra sitt arbete på institutionen, oavsett om man arbetar som lärare, forskare eller har en stödfunktion på institutionen. Arbetet för jämställdhet och lika villkor bjuder således även fortfarande på utmaningar.

Det finns också andra utmaningar för juridiska institutionen. Vår ambition är att även i framtiden svara för all undervisning i juridik på grund- och avancerad nivå som genomförs vid Umeå universitet. För att det ska vara möjligt krävs att vi också fortsättningsvis kan rekrytera kvalificerade och kompetenta lärare med erfarenhet från det praktiska yrkeslivet. Det kräver också att vi får stabila och hållbara finansieringsmöjligheter för forskning och forskarutbildning.

Hur blir då utvecklingen för juridiska institutionen under de kommande 40 åren? Med en blick i backspegeln på den utveckling och förändring som juridiska institutionen gått igenom de gångna 40 åren, får nog förutsättningarna för fortsatta framsteg och progression ändå anses som goda. Men svaret på den frågan vet vi först år 2057.

²³ Regeringens skrivelse 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.